

Joran Koster

Vertelkunst voor de Internationale Schakelklas

Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal
'Vertelkunst voor de Internationale Schakelklas' mag vrij worden gebruikt, gekopieerd en aangepast mits dit geen commerciële doeleinden dient.

WDKA

'Vertelkunst voor de Internationale Schakelklas' is een afstudeerproject aan de afdeling Docent Beeldende Kunst & Vormgeving van de Willem de Kooning Academie / Hogeschool Rotterdam.

Inhoudsopgave

Het begin

blz. 3

Inleiding

Het midden

blz. 4

Het ISK onderwijs / de ISK leerling

blz. 5

Vertelkunst: definitie en theoretisch kader

blz. 10

Vertelkunst en de relevantie voor het ISK

blz. 12

Vertelkunst: handleiding

blz. 21

Bronnen

Het einde

blz. 22

Bijlage 1. Lesformulieren

blz. 27

Bijlage 2. Verhalen van Kader Abdolah

blz. 33

Bijlage 3. Overzicht Handelingen / Werkvormen / Omgeving / Thema's

Inleiding

Tussen maart en juni 2017 heb ik samen met het Verhalenhuis Belvedere en RVC De Hef een keuzevak gedoceerd wat de basis vormt voor het educatieve product 'Vertelkunst voor de Internationale Schakelklas'

'Vertelkunst voor de Internationale Schakelklas' is een aanzet om vertelkunst te introduceren in het ISK kunstonderwijs. Zij verbindt het kunstonderwijs met twee andere facetten die van belang zijn in de Internationale Schakelklassen, namelijk het leren van de taal en burgerschapsvorming en speelt in op de belevingswereld van de ISK leerling.

In het eerste hoofdstuk schets ik kort maar bondig de eigenschappen van de ISK leerling aan de hand van een serie interviews. In het tweede hoofdstuk definieer ik Vertelkunst aan de hand van een theoretisch kader. In het derde hoofdstuk verbind ik Vertelkunst met de relevantie voor het ISK onderwijs om te eindigen met een uitgebreide 'handleiding' hoe Vertelkunst te gebruiken.

Ik hoop met dit educatieve product kunstdocenten op het ISK te inspireren om binnen hun lessen actief een koppeling te maken met taal en burgerschap, welke verder gaat dan 'Het schilderen van letters'.

Dit educatieve product is te gebruiken onder een '*Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal*' licentie. Dit betekent dat docenten het vrij mogen gebruiken, kopiëren en aanpassen mits er geen commerciële doeleinden zijn. Hiermee wil ik kunstdocenten op het ISK uitnodigen om dit educatief product te gebruiken en deze naar eigen behoefte aan te passen.

Mijn dank gaat uit naar de bevlogen oprichters van het Verhalenhuis Belvedere, Linda Malherbe en Joop Reijngoud, docent Nederlands aan het RVC de Hef Arjenne van Wijngaarden. Mijn begeleiders vanuit de Willem de Kooning Academie, Ellen Oosterwijk en Jojanneke Gijssen. Michiel de Kort. Schrijfster Cocky Fortuin - van der Spek van het boek '*Verhalen Verbinden*' en medestudenten Sander van Stijn en Joris van Dam.

Joran Koster
Juni 2017, Rotterdam

Vragen en opmerkingen: info@jorankoster.nl

Het ISK onderwijs / de ISK leerling

De Internationale Schakelklas (ISK)

De Internationale Schakelklas is een vorm van onderwijs voor leerlingen tot 18 jaar die uit een ander land komen en leerplicht hebben. De taal, cultuur en voorbereiding op regulier onderwijs staan centraal. Ongeveer de helft van de onderwijstijd wordt besteed aan het leren van de Nederlandse taal. Gemiddeld zit een leerling 1 tot 2 jaar op het ISK onderwijs.

Op basis van een serie lesobservaties en interviews met de leerlingen van de ISK afdeling van RVC de Hef heb ik vier kenmerken van de gemiddelde ISK leerling gedefinieerd.

De ISK leerling en de binding met Nederland.

De ISK leerling heeft over het algemeen weinig binding met Nederland en Nederlanders. Dit komt omdat zij sinds korte tijd in Nederland verblijven en nog weinig contacten hebben buiten hun eigen gemeenschap. Een aantal ISK leerlingen hebben een hulpvaardige Nederlandse buurman die helpt met het invullen van formulieren, maar er is weinig onderling contact. Leraren op het ISK onderwijs zijn belangrijke schakels tussen de leerling en Nederland, zij fungeren als 'toegangspoort' om het leven in Nederland voor te stellen.

De ISK leerling en de crossover aan culturen

Er zitten in een gemiddelde ISK klas leerlingen met verschillende culturele achtergronden, met elk hun eigen denkwijzes, ideeën en meningen. Dit botst soms en leidt tot onbegrip. Op het ISK van RVC De Hef wordt vanaf het begin veel aandacht besteed aan intercultureel contact. Dit resulteert in een balans in het contact tussen leerlingen van verschillende culturele achtergronden. Het contact tussen de ISK en de VMBO afdeling van RVC De Hef gaat moeizaam, de kloof tussen de twee groepen is groot.

De ISK leerling en het leren van de taal

De leerling heeft weinig taalkennis maar wel de motivatie om de taal te leren. Dit staat bovenaan op het lijstje wat door de leerling belangrijk gevonden wordt. Toch is de verleiding groot om met cultuurgenoten uit het oude land de eigen taal te spreken. Naast de moedertaal wordt de Engelse taal ook veel gesproken.

De ISK leerling en het definiëren van de toekomst

Leerlingen vinden het ingewikkeld om hun toekomst in Nederland te definiëren: Er is vaak een sterke band met het oude land en de wens om terug te keren wanneer de situatie het toelaat. Leerlingen hebben moeite om een vervolgopleiding te kiezen, ondanks dat is er wel een besef dat een vervolgopleiding essentieel is om te kunnen slagen in het nieuwe of oude land.

Vertelkunst: definitie en theoretisch kader

Vertelkunst is het beeldend oraal vertellen van verhalen.

In het dagelijkse leven vormen verhalen een belangrijk onderdeel: we vertellen bij de koffieautomaat wat we het weekend hebben gedaan, zien veel films en lezen boeken. Verhalen geven betekenis aan de werkelijkheid en laten andere werkelijkheden toe. Je eigen leven is een groot verhaal dat begint voor je geboorte en pas eindigt ver na je dood. Verhalen doen een beroep op de verbeelding, ze kunnen je laten inleven in het leven van een ander, maar ook helpen je eigen toekomst en dromen uit te denken.

Vertellen is het oraal verspreiden van een verhaal. Hiervoor is een goede beheersing van de taal nodig. Waar het penseel het gereedschap van de schilder is, is de taal het gereedschap van de verteller. Woordenschat, maar ook Verteltechnieken als Timing en Houding zijn hierbij van belang.

Naast vertellen, is luisteren een essentieel onderdeel van vertelkunst. Want het is de luisteraar die het verhaal eigen maakt, het beeldend verwerkt en er identiteitsvormende elementen uit haalt.

Vertelkunst beweegt zich zowel op een taalkundig, identiteitsvormend als beeldend vlak. Dit wordt verder uitgelegd in hoofdstuk 4.

De theorie achter Vertelkunst

Voor dit educatief product is een theoretisch kader gedefinieerd met relevante theorie voor de lessen vertelkunst. Hieronder wordt kort en bondig een aantal theoretische termen uitgelegd. Hoofdstuk 5 gaat dieper in op de manier waarop de theorie kan worden ingezet binnen de lessen vertelkunst.

De theorie van vertelkunst komt uit *Verhalen Verbinden* (Van der Harst, Aat. Van den Berg, Bas. Fortuin-Van der Spek, Cocky, 2007) en *Professioneel Vertellen* (Holmer, Marco, 2009)

1. Verhaalsoorten

Verhalen kunnen worden onderverdeeld in verschillende soorten. Binnen dit educatieve product is er besloten om te werken met persoonlijke en fictieve verhalen.

1.1 Persoonlijke verhalen

Toen ik in Nederland kwam, dacht ik: wat ga ik hier doen? Hoe kan een buitenlandse schrijver in Nederland opnieuw beginnen?! 'Hoelang vooral zal ik moeten wachten tot ik de taal onder de knie krijg?'

Kader Abdolah - Ik

Persoonlijke verhalen zijn subjectief. Dit betekent dat ze gaan over de waarheid van de verteller zelf en niet over de waarheid in de zin van feiten. Een persoonlijk verhaal vertelt veel over het wereldbeeld van de verteller. Een persoonlijk verhaal is vaak onderdeel van het levensverhaal. Elk mens heeft een levensverhaal dat begint voor de geboorte en eindigt na de dood.

1.2 Fictieve verhalen

Mees stond voor het raam en zag hoe op nog geen twee meter afstand van hem de jongen, aan zijn paraplu hangend, langzaam en statig naar beneden kwam zweven en veilig in de tuin daalde.

Remco Campert - Het leven is vurrukkulluk

Fictieve verhalen zijn niet waar gebeurd. De schrijver of verteller verzint de Personages, de Plek de Tijd, de Gebeurtenissen. Ze doen beroep op de verbeelding van zowel de verteller als de luisteraar en gaan vooral over 'wat zou kunnen'. Fictieve verhalen kan leerlingen in contact brengen met werelden en situaties waar zij normaal gesproken niet mee in aanraking zouden komen.

2. Verhaalelementen

Verhaalelementen zoals Plaats, Tijd, Personages, Gebeurtenissen, Handelingen, Verlangen en Plot helpen met het vertellen en structureren van een verhaal.

2.1 Plaats

De plek waar het verhaal zich afspeelt. Kan zowel kort als uitgebreid verteld worden: 'Het treinstation' is minder beeldend dan 'De woestijn waar het opstuivende zand een gele kleur had'. Een verhaal kan zich zowel op een plek, als verschillende plekken afspelen.

2.2 Tijd

Een verhaal kan zich zowel in het verleden, heden als in de toekomst (Fictief) afspelen. Verhalen hebben een bepaalde tijdspanne tussen het begin en het einde. Hiermee kan ook gespeeld worden bijvoorbeeld door middel van flashbacks.

2.3 Personages

Verhalen vinden plaats rond Personages. Zij bezitten zowel Fysieke (Uiterlijk), Maatschappelijke (Woonsituatie, familiesituatie, beroep) als Karakter eigenschappen (Vrolijk, optimistisch, pessimistisch). Door deze eigenschappen te verdiepen krijgt het Personage inhoud. Personages kunnen in het verhaal een ontwikkeling doormaken, zowel Fysiek, Maatschappelijk als in hun Karakter.

2.4 Gebeurtenissen

Gebeurtenissen zijn de dingen die het personage overkomt. Hij kan zowel terechtkomen in een grote sneeuwstorm, als aangesproken worden door een angstig uitziende man. Gebeurtenissen kunnen zowel groots als klein zijn, ze kunnen zowel een primaire rol als een bijrol spelen in een verhaal.

2.5 Handelingen

Handelingen zijn de dingen die een personage doet tijdens Gebeurtenissen. Rent de jongen

weg? Of blijft hij schuilen? De handelingen zeggen veel over het Karakter van het Personage en definiëren de richting waar het verhaal naartoe gaat.

2.6 Verlangen

Het verlangen is de drijfveer achter het verhaal. Waarom gaat de jongen op reis? Waarom gaat de vrouw naar de sportschool? Achter elke Handeling zit een verlangen, zoals: de jongen wilt meer van de wereld zien, de vrouw wil afvallen.

2.7 Plot

Het plot is het einde, de conclusie van het verhaal. De Gebeurtenissen zijn voorbij en het Personage heeft hierdoor een ontwikkeling doorgemaakt. Het einde kan zowel goed (Huisje-Boompje-Beestje) als slecht (De dood) aflopen.

3. Verhaalstructuur: Begin, Midden, Eind

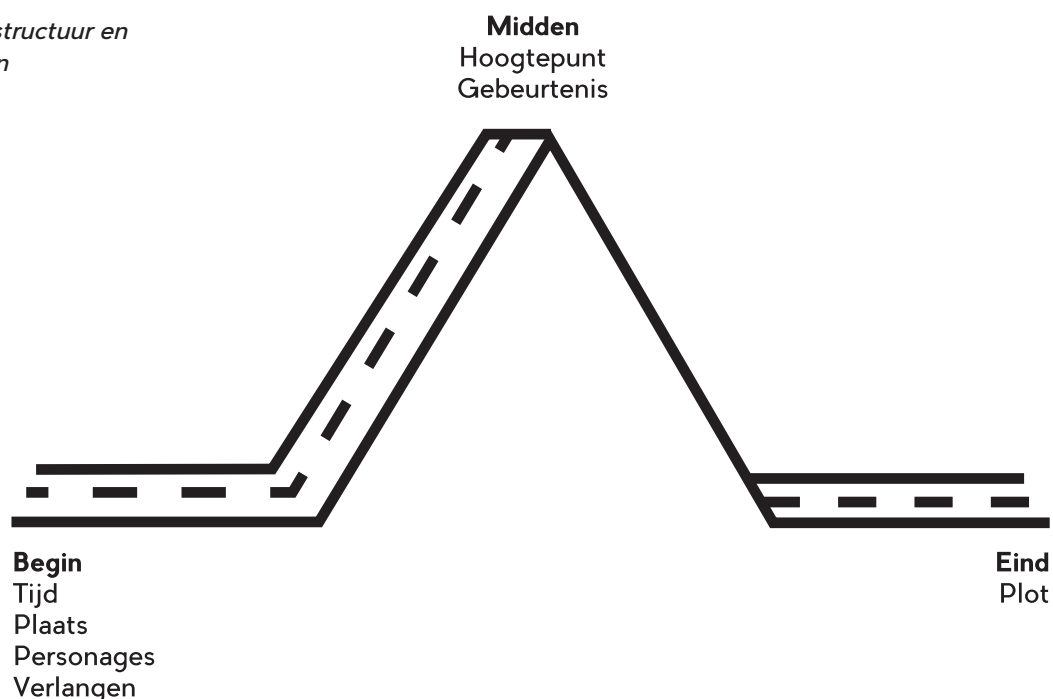
Een verhaal heeft structuur en kan door de verteller flexibel worden ingevuld. Het is gebruikelijk om te werken met een Begin, een Midden en een Einde.

Het Begin van een verhaal wordt gekenmerkt met een introductie met behulp van Verhaalelementen: De Plaats waar het verhaal zich afspeelt, de Tijd waarin het verhaal zich afspeelt, de Personages waaromheen het verhaal zich afspeelt.

Het Midden van een verhaal kenmerkt zich met Handelingen van de personages die leiden tot één of meerdere grotere Gebeurtenissen. Dit vormt de opbouw naar een hoogtepunt binnen een verhaal. Een grote vraag of spanning wordt opgebouwd en pas aan het Einde beantwoord.

Een verhaal heeft een Plot, het Einde waar er een conclusie wordt getrokken uit de Handelingen van de Personages, de verstreken Tijd en de Gebeurtenissen. Meestal is het Personage een ontwikkeling doorgestaan en veranderd.

Figuur 1. Verhaalstructuur en Verhaalelementen

4. Verhaalgevoelens

Verhaalgevoelens destilleren de Sensorische, Motorische, Cognitieve en Sensitieve waarden die in verhalen zitten, waardoor verhalen inhoudelijker en persoonlijker kunnen worden verteld.

4.1 Sensorisch

Sensorische verhaalgevoelens gaan over de zintuigen:

Ogen / Zien - Wat zie je? Hoe ziet de Plek eruit?

Oren / Horen - Wat hoor je? Welk geluid maakt de trein?

Neus / Ruiken - Hoe ruikt het? Hoe ruikt een versgebakken taart?

Tong / Smaak - Hoe proeft het? Hoe proeft de vierkazen pizza?

Handen / Voelen - Hoe voelt het? Hoe voelt de deken?

Sensorische verhaalgevoelens kunnen worden gebruikt om een Plek of een Gebeurtenis meer inhoud te geven door deze zintuigelijk te beschrijven.

4.2 Cognitief

Cognitieve verhaalgevoelens gaan over wat de verteller dacht tijdens Gebeurtenissen en Handelingen. Wat dacht de jongeman op het ogenblik dat hij verongelukte? Wat dacht de vrouw tijdens het lezen van de post? Door Cognitieve verhaalgevoelens toe te voegen aan een verhaal kan je letterlijk 'in het hoofd' van de verteller kruipen.

4.3 Sensitief

Sensitieve verhaalgevoelens gaan over wat de verteller voelde tijdens Gebeurtenissen en Handelingen. Wat voelde de oude man toen hij zijn vrouw in het ziekenhuis zag liggen? Wat voelde het meisje bij haar eerste schooldag? Sensitieve verhaalgevoelens maken het verhaal persoonlijker.

5. Verteltechnieken

Om het verhaal beeldend over te dragen maakt de verteller gebruik van verteltechnieken; het inzetten van Stemgebruik, het letten op Houding, rekening houden met Timing en het maken van Oogcontact.

5.1 Stemgebruik

Het gebruik van de stem kan gevarieerd worden, zowel in tempo, volume, als variatie in toon.

Tempo - De verteller kan bewust omgaan met tempo, door zowel te versnellen als te vertragen. Als iets traag wordt verteld, komt er meer nadruk op te liggen.

Volume - De verteller kan bewust omgaan met stemvolume, hij kan zowel gaan fluisteren om de aandacht op te eisen, als zijn stemvolume te verhogen om ergens de nadruk op te leggen.

Toon - De verteller kan variëren in toonhoogtes, een lage toonhoogte wordt over het algemeen serieuzer genomen dan een hoge toonhoogte. Toonhoogte kan gebruikt worden om in een ander Personage te stappen.

5.2 Houding

Een goede houding helpt het actief en overtuigend overdragen van een verhaal.

De basishouding is als volgt: voeten op de grond, tenen naar voren. Knieën iets gebogen. De buikspieren lichtelijk aanspannen, jezelf iets breder en langer maken. Schouders ontspannen. De handen naast het lichaam laten hangen. Kin iets omhoog.

Daarnaast kan de verteller gebaren toevoegen tijdens het vertellen om bepaalde elementen uit te beelden. Dit doen mensen automatisch. Gebaren kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden om de afmetingen van een Object uit te beelden, meer nadruk te leggen op een bepaalde Handeling of Gebeurtenis. Het is verstandig om gebaren voor te bereiden en deze niet tijdens het vertellen te improviseren.

5.3 Timing

De verteller kan bewust omgaan met Timing, zo kan hij stiltes laten vallen om de nadruk te leggen op een belangrijke Gebeurtenis.

5.4 Oogcontact

Met oogcontact houd je de aandacht van de luisteraars vast. Wees je bewust hoe je je aandacht richt als je voor een groep staat, verdeel de aandacht en staar je niet vast.

6. Luisteren

Naast het vertellen, is luisteren een essentieel onderdeel van vertelkunst. Om goed te kunnen luisteren is een leeg hoofd (de leerling moet de mentale ruimte hebben om zich in te kunnen leven) en een veilige omgeving (waar zowel de verteller als de luisteraars zich veilig voelen om zich te uiten) noodzakelijk. Iedereen interpreteert een verhaal op een andere manier en verbindt dit aan zijn eigen ervaringen. Een goed verteld verhaal geeft de luisteraar de mogelijkheid om zich in de wereld van iemand anders te verplaatsen.

Het vertellen van een verhaal is een eenmalige ervaring en vraagt de volle aandacht van de luisteraar, een verhaal wordt nooit op precies dezelfde manier herverteld. Om leerlingen te motiveren aandachtig te luisteren, kunnen er luisteropdrachten worden gegeven (zie Werkvormen).

Vertelkunst en de relevantie voor het ISK

In het ISK onderwijs wordt veel tijd besteed aan taalontwikkeling en burgerschapsvorming. Kunstonderwijs heeft een minder belangrijke rol in het curriculum en staat vaak in dienst van de taalontwikkeling. Vertelkunst verbindt de taalontwikkeling en burgerschapsvorming met elementen uit het kunstonderwijs, namelijk creativiteit en het associërend vermogen

---

De Reis

Ik was in de terminal.

Wij moesten wachten

Toen werd verteld aan de

Het weer was slecht, heel

Het was erg koud, en het

passagiers dat het vliegtuig

veel regen en wind

duurde lang.

vandaag niet zou gaan reizen

ons vliegtuig was vertraagd

Saman vertelt over een Reis aan de hand van een Verhaalstructuur

---

Vertelkunst en Taalontwikkeling

Het vertellen van verhalen is een activerende manier om met taal om te gaan en doet zowel een beroep op de woordenschat als woordgebruik.

Met Vertelgevoelens kan er meer diepgang aan verhalen toegevoegd worden, waardoor er meer beroep wordt gedaan op de woordenschat van de leerling. Als de leerling vertelt hoe hij zich voelde, erover dacht en wat hij er bij rook, biedt dat de mogelijkheid zich te verbreden in zowel woordgebruik als woordenschat.

De Toekomst

Ik ben professioneel boxer. Ik woon in een groot huis met mijn vrouw en twee kinderen. Ik ben nog steeds in Nederland en ik woon op een mooie plek ver buiten de stad. Ik werk als coach in mijn eigen boxclub.

Thomas vertelt over zijn Toekomst aan de hand van Verhaalgevoelens

---

Vertelkunst en Burgerschapsvorming

Vertelkunst sluit aan bij de burgerschapdoelen van *Ons Onderwijs 2032*.

Verbreden van de horizon

Het luisteren naar verhalen nodigt leerlingen uit om zich in te leven in andere perspectieven op de wereld. Een verhaal heeft de kracht om op een laagdrempelige manier kennis te maken met andere culturen, religies en ideeën. Er wordt een beroep gedaan op de empathie en verbeeldingskracht van

de leerling om zich in te leven in het personage van een verhaal dat buiten het wereldbeeld van de leerling staat.

Persoonlijke vorming

Verhalen gaan niet alleen over wat er is gebeurd, maar ook wat er kan gaan gebeuren. Ze kunnen leerlingen helpen te ontdekken wie ze willen zijn, wat ze willen worden, wat ze belangrijk vinden en hoe ze zich verhouden tot de wereld om zich heen. Een verhaal is een afspiegeling van hoe de leerling zichzelf en de wereld beschouwt, door deze te bevragen en andere wereldbeelden toe te laten, werkt de leerling aan zijn identiteit.

De Toekomst

Ik ben een hotelmanager. Ik werk in het beste hotel van het land. Ik zie veel mensen, ze praten, hun kinderen lachen en hun mobieltjes gaan af. Ik ruik de geur van de zee, het eten van het restaurant en het parfum van de gasten.

Laura vertelt over haar Toekomst aan de hand van Verhaalgevoelens

---

Vertelkunst en Kunst

Tijdens het vertellen van verhalen, doe je een beroep op je creativiteit. Waar de schilder verf en kwasten tot zijn beschikking heeft, heeft de verteller woorden en gebaren tot zijn beschikking. Bij fictieve verhalen is het canvas leeg en kan de verteller alles zelf scheppen: de Personages, de Gebeurtenissen etc. Bij persoonlijke verhalen probeert de verteller 'Het gevoel' van de herinnering of gebeurtenis over te brengen op de luisteraar. Vertellen is een eenmalige, vluchtige en verbeeldende handeling van wat een leerling denkt, voelt en doet.

Elke luisteraar verwerkt het verhaal op een ander manier, zoals een kunstwerk ook voor iedereen andere associaties oproept. Hij herkent elementen die hem bekend voor komen, maar laat ook nieuwe elementen toe die hem nog vreemd zijn.

Expliciete doelen

De expliciete doelen achter Vertelkunst zijn tweedelig en vinden plaats tijdens zowel het vertellen als tijdens het luisteren.

Taal

Met het vertellen van en het luisteren naar verhalen is de leerling actief bezig met de Nederlandse taal. De leerling verbreedt zijn woordenschat en is actief bezig met woordgebruik.

Burgerschap

Met het vertellen van en het luisteren naar verhalen is de leerling bezig met het verbreden van zijn horizon en eigen persoonlijke vorming.

Kunst

Met het vertellen van verhalen uit de leerling op een creatieve manier wat hij denkt, doet en voelt. Tijdens het luisteren naar verhalen associeert de leerling elementen van zowel in als buiten zijn comfortzone.

Vertelkunst: handleiding

Hieronder volgt een praktische handleiding om de lessen Vertelkunst vorm te geven.

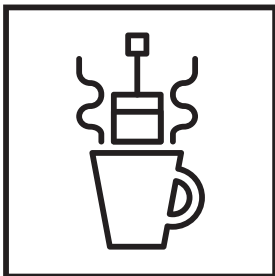
Deze is onderverdeeld in een aantal gereedschappen die de leraar kan inzetten, namelijk:

Handelingen, het beïnvloeden van de Omgeving, uitgedachte Werkvormen en relevante Thema's.

Aan het einde van de handleiding worden er voor de ISK docent een aantal scenarios gegeven om mee te werken.

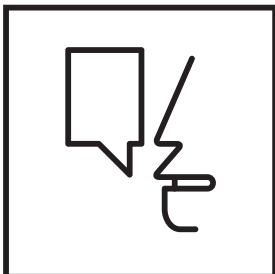
1. Handelingen

De leraar kan bepaalde handelingen inzetten om een open sfeer te creëren waar de leerlingen zich vrij voelen om verhalen te vertellen.

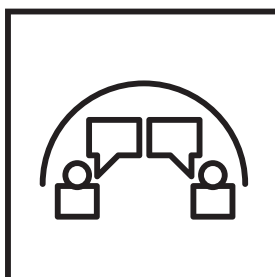
Thee drinken

Om de leerling open te stellen om te luisteren en te vertellen, kan een les vertelkunst begonnen worden met het drinken van thee. Het is handig als twee leerlingen de thee verzorgen om chaos te vermijden. Het drinken van thee is een gemeenschappelijke en verbroederende handeling en kan worden ingezet als openingsritueel.

De leraar vertelt

Als de leraar wilt dat de leerlingen zich openstellen, zou hij zelf het voorbeeld kunnen geven door een persoonlijk verhaal te vertellen. Hiermee geeft de leraar een voorbeeld. Leerlingen kunnen meer betrokken worden door er een actief luisteren werkvorm aan te koppelen.

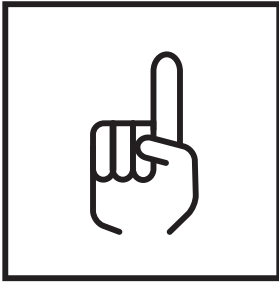
De leraar host

De leraar kan de rol aannemen van 'host'. Hij faciliteert het gesprek tussen leerlingen en grijpt in als het mis dreigt te lopen. De host blijft op de achtergrond.

Verandering van omgeving

De omgeving heeft grote invloed op de leerling en de verhalen die hij vertelt. Een verandering in de omgeving brengt een verandering in de verhalen. Zo kun je met een klas een wandeling maken of simpelweg een plek zoeken buiten het klaslokaal.

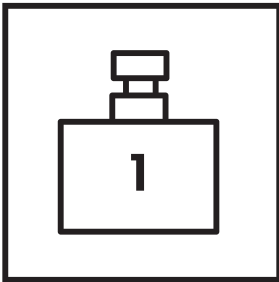

De leerling vraagt

Wanneer een leerling luistert naar een verhaal, kan het gebeuren dat er een onbekend woord voorbij komt. Zie dit als een kans om de woordenschat van de leerling te verbreden. Spreek met de klas af dat zij hun vinger opsteken wanneer dit gebeurt en nodig andere leerlingen uit de betekenis van het woord uit te leggen.

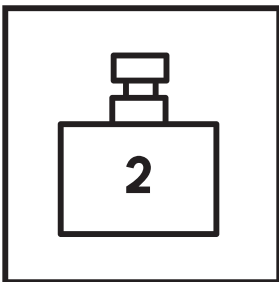
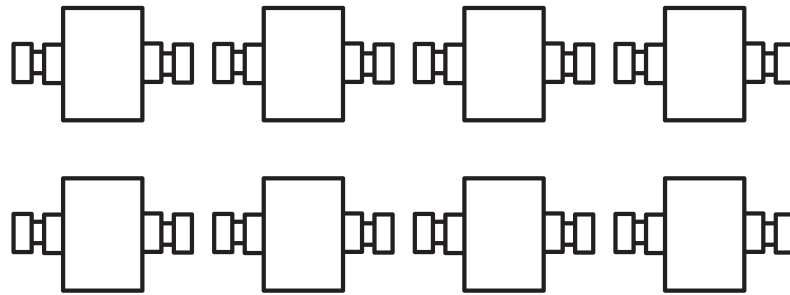
2. Omgeving

De leraar kan het klaslokaal naar zijn hand zetten om situaties te creëren waarin vertellen gemakkelijker gaat.

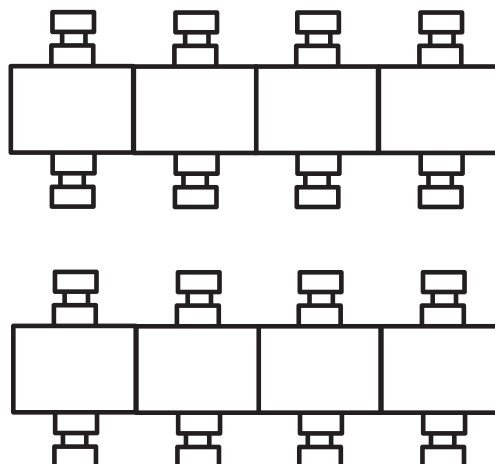
Klasindeling #1 Cafe

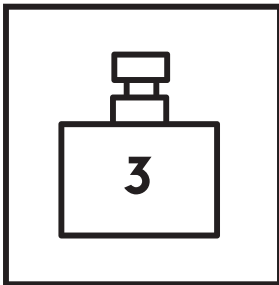
In deze klasindeling staan er telkens twee stoelen aan een tafel om gesprek tussen twee leerlingen mogelijk te maken. De kijkrichting van de leerlingen is naar elkaar gericht, waardoor er verteld en geluisterd kan worden. De leraar houdt overzicht op alle leerlingen en kan in deze setting makkelijk klassikaal de aandacht vragen.

Klasindeling #2 de Leestafel

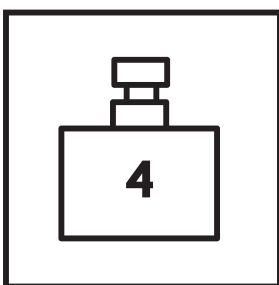
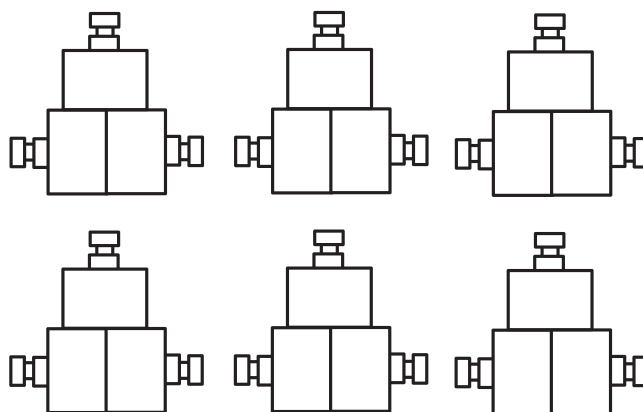
In deze klasindeling vormen een aantal tafels een lange rij waar de leerlingen tegenover elkaar komen te zitten. De communicatie vindt niet alleen plaats met de leerling die tegenover zit, maar ook met de leerlingen er naast.

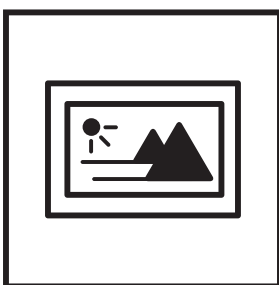
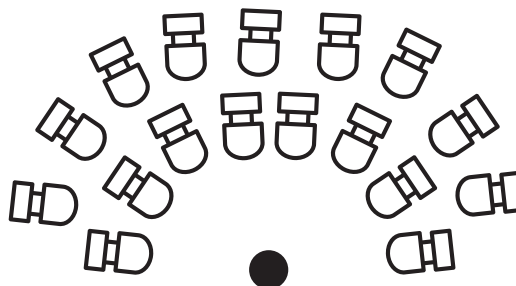
Klasindeling #3 Groepjes van drie

In deze klasindeling worden er drie tafels bij elkaar geschoven tot groepen van drie. De leerling kan in een veilige omgeving vertellen en luisteren.

Klasindeling #4 Kring om de verteller

Deze klasindeling brengt de aandacht van alle leerlingen naar de verteller. Schuif alle tafels weg en zet de stoelen in een halve kring rond de verteller.

Foto's

Een foto biedt de leerling houvast bij het vertellen en geeft meer context aan het verhaal. Het kan gebruikt worden om meer detail aan een verhaal toe te voegen en het makkelijker te maken om verhaalgevoelens in het vertellen te verwerken. Een foto kan ook dienen als basis voor een fictief verhaal, verzonnen aan de hand van wat er op de foto te zien is.

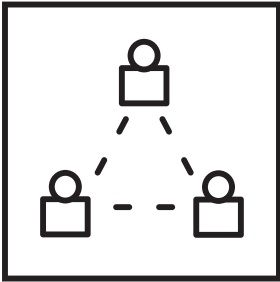

Persoonlijk voorwerp

De leraar kan de leerling vragen om een persoonlijk voorwerp mee te nemen naar de les. Dit kan gebruikt worden om de leerling een persoonlijker verhaal te laten vertellen. Een voorwerp kan ook dienen als basis voor een fictief verhaal, verzonnen aan de hand van wat er met het object gebeurd kan zijn.

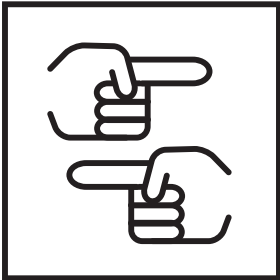
3. Werkvormen

De leraar kan werkvormen inzetten om de les te structureren. De werkvormen zijn onderverdeeld in *Vorbereiden*, *Vertellen* en *Actief Luisteren*.

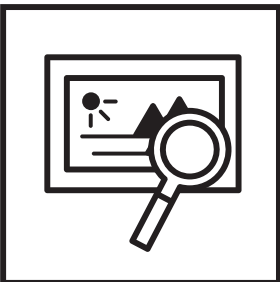
Vorbereiden: Vertellen in groepjes

Als de leerlingen een verhaal moeten voorbereiden, kunnen ze dit doen in groepjes van drie. Om de beurt vertellen ze hun verhaal. De leerlingen die luisteren, kunnen ook de opdracht krijgen om de verteller te helpen door op bepaalde dingen te letten en vragen te stellen.

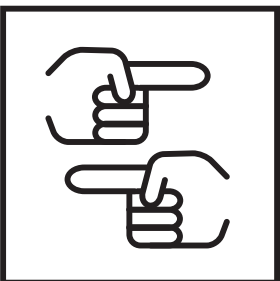
Vorbereiden: Tekenen

Als de leerlingen een verhaal moeten voorbereiden, kunnen ze dit beeldend doen aan de hand van kleine tekeningen van verhaalelementen.

Vorbereiden: Verdieping aan de hand van beeld

Een beeld, zoals een foto, kan worden gebruikt om een (Fictief) verhaal te voor te bereiden. De leerlingen moeten de foto goed bekijken en deze met behulp van verhaalgevoelens analyseren. Wat zie je? Wat hoor je? De leerling gebruikt zijn fantasie om invulling te geven aan het verhaal achter de foto.

Vertellen: Leerling introduceert een medeleerling

Een werkvorm waarmee de leerling zijn medeleerling en de leraar zijn leerlingen leert kennen. Vraag de leerlingen tweetallen te vormen met een leerling die ze het minst goed kennen. De tweetallen moeten niet zichzelf maar de ander voorstellen aan de leraar. Daarvoor moeten ze elkaar vragen stellen en interesse tonen in het leven van de ander. Na een voorbereidingstijd stellen de tweetallen zich om de beurt klassikaal voor.

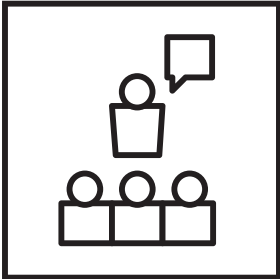
Vertellen: Het interview

Het interview dwingt de leerlingen over zichzelf te vertellen en bewust vragen te stellen en door te vragen. Deze werkvorm is voor tweetallen. Leerlingen moeten van te voren richting krijgen, bijvoorbeeld met een thema, zodat er gericht vragen gesteld kunnen worden.

Vertellen: Opnemen met de Smartphone

Op elke smartphone zit een applicatie om geluid mee op te nemen. Vrijwel elke ISK leerling heeft een smartphone. In deze werkvorm is het de bedoeling dat de leerling zijn verhaal opneemt met behulp van de smartphone, als tastbaar resultaat van de les. Dit gebeurt in tweetallen, waarbij een leerling met de smartphone opneemt wat de andere leerling vertelt.

Vertellen: Vertellen voor de klas

Als de leerling zijn verhaal heeft voorbereid, kan hij dat klassikaal vertellen. Het hangt van de veiligheid in het klaslokaal af hoeveel de leerling besluit te vertellen. De luisteraars kunnen een actief luisteren werkvorm krijgen om op het verhaal te reageren.

Actief Luisteren: Vragen stellen

Aandachtig luisteren naar de verteller kan worden gemotiveerd door de luisteraars een opdracht mee te geven. Zo kan de verteller tijdens / na het verhaal worden gevraagd om bepaalde elementen nader uit te leggen, of vragen vanuit de klas te beantwoorden. Geef hiervoor de leerling een bepaald kader mee waar ze op moeten letten.

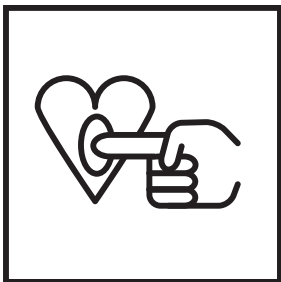
Actief Luisteren: Tekenen

Laat tijdens het vertellen de leerlingen snel schetsend meekenen. Hoe verbeelden zij het verhaal? Wat zijn de onderlinge verschillen? Leerlingen kunnen de verhalen aan de hand van hun tekeningen aanvullen met hun eigen fictieve elementen.

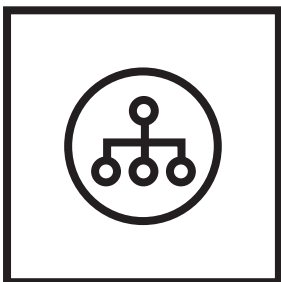
4. Thema's

De leraar kan werken met thema's die dicht bij de belevingswereld van de ISK leerling staan.

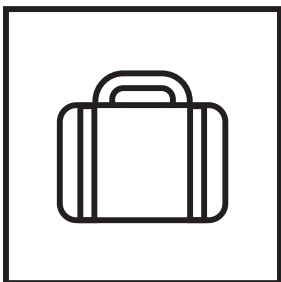
Wie ik ben

Het thema 'Wie ik ben' is een uitnodiging voor de leerling om over zichzelf te vertellen. Het introduceert vertelkunst waar de leerling zichzelf als een Personage neerzet. Het thema kan opgedeeld worden in het Fysieke (naam, leeftijd, uiterlijke kenmerken) het Maatschappelijke (woonsituatie, geloofsovertuiging, bijbaan) en het Karakter (ambities, talenten, normen en waarden en verlangens). Door deze te definiëren kan de leerling bewust over zichzelf vertellen. Dit thema sluit goed aan bij burgerschapsvorming, want het gaat over het herkennen van identiteit en verschillen / overeenkomsten met klasgenoten. Het is voor de leraar ook een ideale manier om meer over zijn leerlingen te weten te komen.

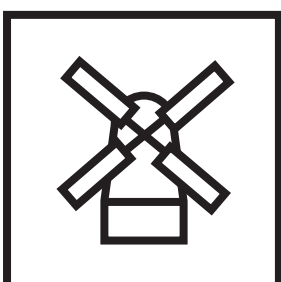
Het familielid

Familie is een belangrijk en ingewikkeld onderdeel uit het leven van een ISK leerling. Familieleden hebben veel invloed op het leven van de leerling, terwijl ze in veel gevallen niet in hun nabijheid wonen. Binnen dit thema kan de leerling vertellen aan de hand van een zelf meegebrachte foto. Bijv. over een jeugdhemming of een karakterbeschrijving van een opa of oma.

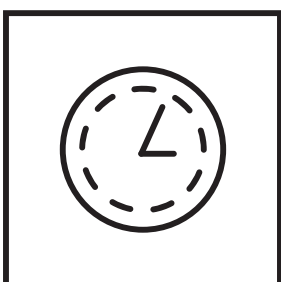
De Reis

Het thema 'De Reis' laat ruimte open voor verschillende interpretaties. Het kan zowel gaan over een gedwongen vlucht uit een door oorlog verscheurd land, een vakantie reis ter ontspanning naar een tropische bestemming, als over de dagelijkse busreis naar school. Het zijn meestal verhalen met een duidelijke verhaalstructuur (begin - midden - eind) en verhalende elementen (tijd, plaats, personage, verlangen, gebeurtenis, plot)

Het Nieuwe Land

Het thema 'Het Nieuwe Land' is aanleiding voor reflectie. ISK leerlingen zijn meestal pas een korte tijd in Nederland en hebben veel nieuwe indrukken te verwerken. De leerling kan het nieuwe land vergelijken met het oude land; wat zijn de overeenkomsten? En de verschillen? Het kan de leerling meer verbinden met het nieuwe land door zijn ervaringen te delen en te luisteren naar die van zijn medeleerlingen. Verhaalgevoelens (zien, ruiken, horen, voelen, denken) kunnen goed ingezet worden binnen dit thema.

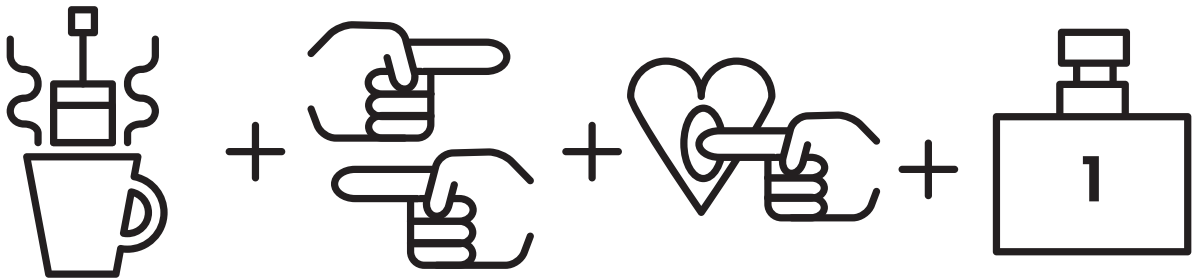

De Toekomst

Het thema 'De Toekomst' doet een beroep op de verbeeldende vermogens van de leerling want de toekomst is onzeker en valt alleen in de fantasie te definiëren. Verhalen over dit thema zijn vrijwel allemaal fictief. De leerling kan zich binnen dit thema hardop afvragen hoe zijn toekomst er uit kan zien en op een speelse manier verschillende scenario's uitdenken.

Scenario's (Werkvorm x Thema x Handeling x Omgeving)

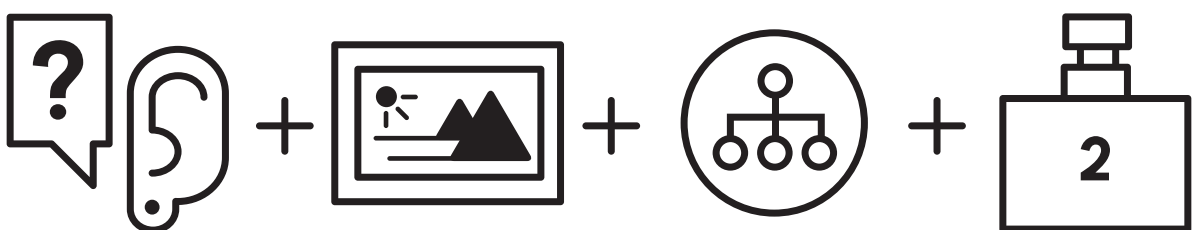
Onderstaande scenarios zijn praktische voorbeelden om lessen Vertelkunst in te richten. Hierbij wordt een Werkvorm, een Thema, een Handeling en een Omgeving gecombineerd. Leerlingen worden aangemoedigd om aan de hand van hun lessen eigen scenarios samen te stellen en elementen toe te voegen.

Scenario 1. Thee drinken en elkaar voorstellen

Thee drinken+ Leerling introduceert een andere leerling + Klasindeling #1 Cafe + Wie ik ben

Dit scenario is bedoeld voor de eerste les vertelkunst. De leraar heet de nieuwe leerlingen welkom met *Thee* in de *Klasindeling #1 Cafe*. De leerlingen moeten in tweetallen gaan zitten met de medeleerling die zij het minst goed kennen. Zij moeten niet zichzelf, maar de medeleerling klassikaal voorstellen. Hiervoor moeten zij vragen stellen aan de medeleerling en goed luisteren. Het thema *Wie ik ben* past hierin, want zij moeten over hun eigen *Fysieke, Maatschappelijke* en *Karakter* eigenschappen vertellen. Na de voorbereidingstijd roept de leraar om de beurt de groepjes van twee naar voren, waar zij worden 'getoetst' of zij voldoende interesse in elkaar hebben getoond. Leerlingen maken tijdens het presenteren al onbewust gebruik maken van verteltechnieken, bijvoorbeeld door de stem of houding van de medeleerling te imiteren. Leraar kan na afloop van de werkvorm vertelkunst verder introduceren door de theorie van verhaalsoorten uit te leggen.

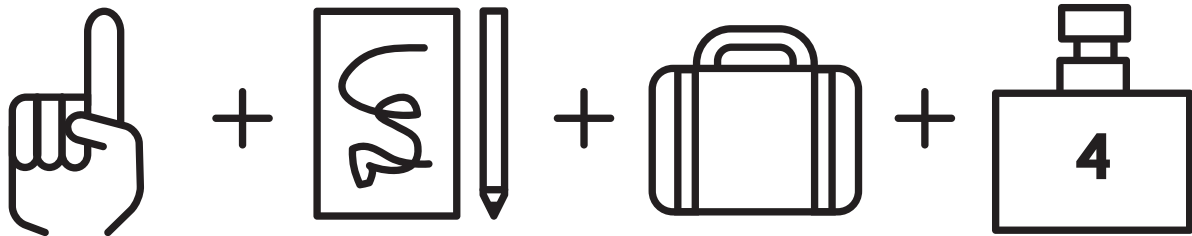

Scenario 2. Familieverhaal aan de hand van een foto

Actief Luisteren - Vragen stellen + Object - Foto + Familie + Klasindeling #2 de Leestafel

De leerlingen zijn van te voren gevraagd een *Foto* mee te nemen van een familielid. Aan de hand van deze foto bereiden ze een familieverhaal voor. Dit doen ze in de *Klasindeling #2 de Leestafel*, waardoor er overleg mogelijk is. De leraar heeft van te voren de theorie achter verhaalstructuur en verhaalelementen geïntroduceerd, waar de leerlingen rekening mee houden tijdens de voorbereiding. Wanneer de leerlingen klaar zijn met de voorbereiding van hun verhaal, vraagt de leraar ze om de

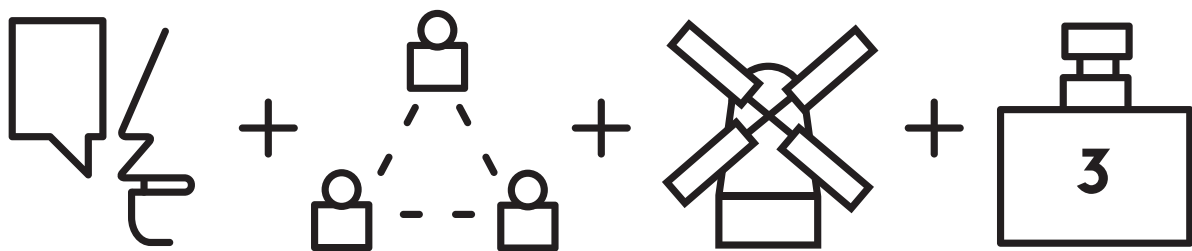
beurt te vertellen. Dit hoeft niet voor de klas, maar kan zittend in de Leestafel Klasindeling. Geef de luisterende leerlingen de werkvorm *Actief Luisteren - Vragen stellen op*. Vraag ze om de verhaalelementen en de Verhaalstructuur in het verhaal van de verteller te herkennen en de verteller vragen te stellen wanneer er iets niet duidelijk is. Ter verdieping van dit scenario kunnen leerlingen ook bij elkaars foto's een fictief verhaal verzinnen.

Scenario 3. De reis in getekende Verhaalelementen

*De leerling vraagt + Voorbereiding verhaal: Tekenen + De reis + Klasindeling
#4 Kring om de verteller*

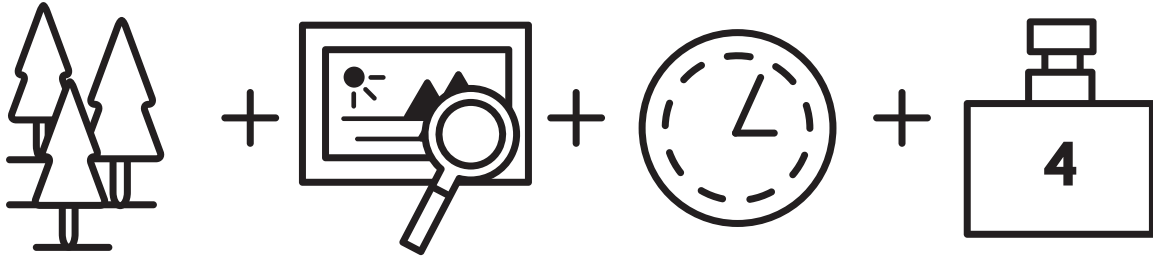
De leerling bereidt met *Tekenen* en verhaalelementen een verhaal over een *Reis* voor. De leerlingen tekenen de *Personages, Plaatsen, Gebeurtenissen* die samen het verhaal vormen. Daarna gaat de groep in *Klasindeling 4 Kring om de verteller* zitten, waar de leerlingen aan de hand van hun tekeningen het verhaal vertellen. Mochten er woorden voorbij komen die andere leerlingen niet snappen, dan steken de leerlingen hun vinger op om dit te vragen.

Scenario 4. Reflectie op het Nieuwe Land

*De Leraar vertelt + Voorbereiding verhaal: Vertellen in groepjes + Het Nieuwe Land + Klasindeling
#3 Groepjes van drie*

De leerlingen zijn vrij nieuw in Nederland en overladen met indrukken. Deze indrukken kunnen in groepjes van drie worden verwerkt nadat de leraar het thema heeft geïntroduceerd met een persoonlijk verhaal. Om de leerlingen op gang te brengen kan er worden gewerkt met verhaalgevoelens. Wat zag je in Nederland? Wat rook je in Nederland? Wat hoorde je in Nederland? In groepjes van drie vertellen de leerlingen om de beurt. De andere leerlingen luisteren en stellen vragen om het verhaal te verdiepen.

Scenario 5. De toekomst buiten het klaslokaal

*Verandering van omgeving + Voorbereiden: Verhaalgevoelens benoemen + De toekomst +
#4 Kring om de verteller*

Het thema *De toekomst* nodigt uit tot het vertellen van fictieve verhalen; wat er zou kunnen gaan gebeuren in de toekomst van de leerling. Bereid het verhaal voor aan de hand van verhaalgevoelens. Leerlingen geven antwoord op de vragen, wat zien, horen, ruiken en voelen ze in hun toekomst. Dit kan voor de verandering ook buiten het klaslokaal, een andere omgeving levert ook andere verhalen op. Bij de presentatie van de opdracht kan er gewerkt worden met verteltechnieken, waardoor de presentatie van de toekomst van de leerling beeldend wordt verteld.

Bronnen

Literatuur

El Hadioui, Ilias. *Hoe de straat de school binnendringt*. Amsterdam: Van Gennepe, 2015

Ghorashi, Halleh. *Giving Silence a Chance: The Importance of Life Stories for Research on Refugees*. Amsterdam, *Journal of Refugee Studies* Vol. 21, 2007

Holmer, Marco. *Professioneel Vertellen*. Lectorium Uitgeverij, Zoetermeer, 2009

Kader, Abdolah. *In de polder*. de Geus, Amsterdam, 2011

Kapuscinski, Ryszard. *De Ander*. Amsterdam: Arbeiderspers, 2009

Van der Harst, Aart. Van den Berg, Bas. Fortuin-Van der Spek, Cocky. *Verhalen Verbinden Ruimte voor vertellen op school*. Amersfoort: CPS, 2007

Van der Lugt, Dick. *Interviewen in de praktijk*. Noordhoff Uitgevers, Groningen, 2013

Stichting Verhalenhuis Belvedere. *Meerjarenbeleidsplan 2017 - 2020*. Rotterdam, 2016

Online

Auteur onbekend. *Internationale Schakelklassen*, Schoolkeuze Rotterdam: 1 pars.

Online. Internet 20 mei 2017 Beschikbaar:

http://www.schoolkeuzerotterdam.nl/vo/internationale-schakelklassen_p61.aspx

Auteur onbekend. *Kader Abdolah*, Letterenfonds: 1 pars.

Online. Internet 20 mei 2017 Beschikbaar:

<http://www.letterenfonds.nl/en/author/2/kader-abdolah>

Beck, Julia. *Life's Stories*. The Atlantic (2015): 64 pars.

Online. Internet. 20 mei 2017 Beschikbaar:

<https://www.theatlantic.com/health/archive/2015/08/life-stories-narrative-psychology-redemption-mental-health/400796/>

Crace, John. *Jerome Bruner: The lesson of the story*, The Guardian (2015): 20 pars.

Online. Internet. 20 mei 2017 Beschikbaar:

<https://www.theguardian.com/education/2007/mar/27/academicexperts.highereducationprofile>

Platform onderwijs 2032. *Ons onderwijs 2032*. Platform onderwijs 2032 (2016)

Online. Internet. 10 mei 2017 Beschikbaar:

<http://ononderwijs2032.nl/wp-content/uploads/2016/01/Ons-Onderwijs2032-Eindadvies-januari-2016.pdf>

Bijlage 1. Lesformulieren

De lesformulieren kunnen worden gebruikt voor de lessen Vertelkunst en helpen de leerling om een verhaal gestructureerd voor te bereiden.

Lesformulier 1. Wie ik ben

Dit lesformulier kan worden gebruikt binnen het thema 'Wie ik ben'. Met de drie elementen (fysiek, maatschappelijk en karakter) kan de leerling zich als personage beschrijven.

Lesformulier 2. Verhaalstructuur

Dit lesformulier brengt structuur (begin, midden, eind) aan in de voorbereiding van een verhaal.

Lesformulier 3. Verhaalelementen

Dit lesformulier laat de leerling de verhaalelementen benoemen waarmee hij het verhaal voorbereidt.

Lesformulier 4. Verhaalgevoelens

Dit lesformulier brengt verdieping in de voorbereiding van een verhaal door de leerling na te laten denken over de sensorische verhaalgevoelens.

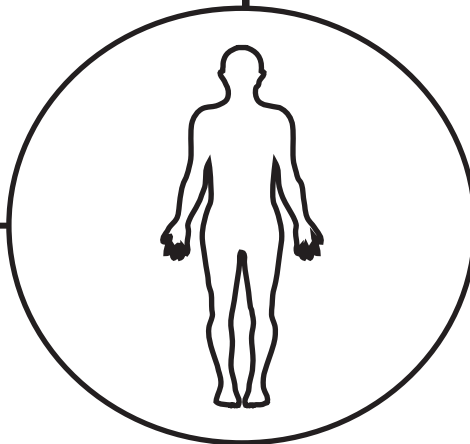
Naam:

Fysiek

Naam, leeftijd, geslacht, gewicht,
uiterlijke verschijning

Maatschappelijk

Opleiding, beroep, inkomen, sociaal milieu,
werk, woonsituatie, familie, politieke
overtuiging, geloof

Karakter

Persoonlijke ambities,
verlangens, eigenschappen,
talenten, frustraties, principes,
teleurstellingen

Naam:

Titel:

Begin

Midden

Eind

Lesformulier 3. Verhaalelementen

Naam:

Titel:

Tijd	Plaats
Verlangen	Personage
Gebeurtenis	Plot

Naam:

Titel:

Zien - Wat zie je?

Horen - Wat hoor je?

Neus - Wat ruik je?

Smaak - Wat proef je?

Tast - Hoe voelt het?

Bijlage 2. Verhalen van Kader Abdolah

Kader Abdolah kwam in 1988 als vluchteling naar Nederland. In een korte tijd leerde hij de taal (met behulp van oa. Annie G Smidt's Jip en Janneke) en begon in het Nederlands te schrijven. In 1993 kwam zijn eerste, in het Nederlands geschreven, verhalenbundel uit. Vandaag de dag wordt Abdolah beschouwd als een van Nederlands belangrijkste schrijvers. Zijn roman *Het huis van de moskee* staat op plaats twee in de lijst van beste Nederlandstalige romans.

De verhalen van Kader Abdolah gaan over veel thema's waar een ISK leerling ook mee te maken heeft: het heruitvinden van jezelf na een vlucht, de verwondering over het nieuwe land, het leren van de taal en het contact met familie ver weg. Kader Abdolah kan ook als rolmodel dienen voor de ISK leerling, als een succesvol schrijver in het Nieuwe Land.

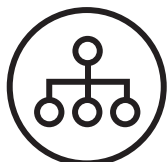
Kader Abdolah's *In de Polder* (De Geus, 2011) is een naslagwerk met de columns geschreven voor de Volkskrant. De columns zijn anderhalve pagina lang, en zeer geschikt om mee te werken tijdens de lessen vertelkunst. Zij kunnen dienen ter introductie van de les, als een terugkomend 'ritueel'

Hieronder een selectie aan columns met paginanummer, gekoppeld aan de thema's van de lessen vertelkunst. Van elk thema is er een column bij deze bijlage toegevoegd.

Wie ik ben

De Mens pag. 385 - Dingen pag. 550 - Concentreren pag. 593

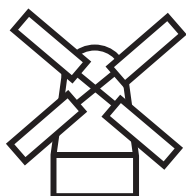
Het familielid

De spiegels pag. 599

De Reis

De treinen pag. 277

Het Nieuwe Land

Ole ole ole pag.34 - Ik pag. 45 - La Failles pag. 138 - 5 mei pag 139 - Doen! pag. 166 - Opvoeding pag. 297 - Chaos pag. 499 - Transvaalkwartier pag. 546 - De klusjesman pag. 626

De toekomst

De nieuwe Nederlanders pag. 602 - De klusjesman pag. 626

Voorbeeld verhaal voor het thema 'Wie ik ben'

Dingen

We leven met de dingen; spiegels, fietsen, schoenen, bomen. We kunnen bijna niet meer zonder ze. Soms praten we tegen ze en soms heb ben we ze lief. Ik zeg tegen mijn fiets: 'Jij weer! Een leuke band!' Maar ik praat niet tegen de koelkast. Ik klop zachtjes op de schouder van de oude boom langs de gracht en groet hem: 'Mooi dat u er bent.' Maar ik wissel geen woord met het televisietoestel. Met mijn auto praat ik niet. Tegen zijn spiegels wel. Ik heb een navigatiesysteem in de auto. Het is een vrouw, een Engelse:

Right turn ahead

After 800 meters keep left stay in the left lane,

Exit ahead

After 100 meters you have reached your destination.

Het is een plezier om haar in de auto te hebben. Met haar verdwaal ik niet meer. Ze toont menselijk gedrag. Als het stormt, trilt haar stem. Als de regen hard tegen de voorruit slaat, wordt ze bang. Dan zwijgt ze. En als we op de ring van Antwerpen rijden, verdwalen we samen.

Ik praat met haar. Ze luistert geduldig. Ze verwijt me nooit mijn slechte rijgedrag. Ze wordt nooit boos, ze corrigeert me. Soms hoor ik haar zeggen: 'Je bent moe. Stop bij die benzinepomp. We halen een kopje koffie.'

Ik had nooit gedacht dat een apparaat zo menselijk dicht bij mij zou kunnen komen. Ik vertrouw haar.

Laatst heb ik toevallig een eigenaardig tweedehands horloge ge kocht. Ik was in Milaan en was verdwaald. Ik kwam op een rommelmarkt terecht waar men ouderwetse apparaten verkocht.

Een oude man die ergens op een hoek stond, had slechts een antiek horloge bij zich. Hij hield me tegen en zei in gebrekkig Engels:

'Tijdens de Tweede Wereldoorlog ruilde een soldaat van het Rode Leger van Stalin zijn horloge voor mijn Italiaanse schoenen. Wilt u het kopen?'

Het was een horloge uit de tijd van Lenin en in plaats van dat het twaalf uren aangaf, had de wijzerplaat vierentwintig uren. En dus wijst het de tijd totaal anders aan dan we gewend zijn. Er staat CCCP op, met een hamer en een sikkel. Maar het horloge was op, deed het niet meer. Toch betaalde ik wat hij er voor vroeg en deed het om.

Thuis maakte ik het horloge schoon en wond het op. Verwonderd zag ik dat het tot leven kwam en begon te tikken.

Nooit heb ik zo genoten van een horloge. Lenin, Stalin, de oude communistische tijd en de jaren van de Tweede Wereldoorlog liggen er allemaal in verborgen. Ik zorg goed voor dit bejaarde communisten horloge. Ik kus het op het grijze hoofd.

"Ik heb nog een machine, een werktuig bij me. Het is het wonder van een apparaat. Een lichaam. Mijn lichaam. Ik praat ermee. Ik kijk naar hem in de spiegel. Ik zie dat hij niet alleen mij, maar velen in zich ver borgen heeft. Ik dacht altijd dat ik één individuele IK was. Slechts één persoon. Maar het is niet waar. Ik zie mijn voorvaderen, voorouders, de deeltjes van de mannen, van de vrouwen die niet meer zijn, in mij.

Ik voel me goed bij die gedachte. Ik wandel met hem, met het lichaam dat me draagt. Ik fiets, ik loop hard met hem. Ik stop soms tijdens het wandelen en kijk naar de handen, mijn handen. Een wonder, een ik, vele ikken. Het is prachtig dat wij mogen zijn, dat wij een fiets hebben, dat wij soms een horloge mogen dragen dat tikt.

Voorbeeld verhaal voor het thema 'Familie'

De spiegels

Het begrip familie kende ik. Ik wist wat het betekende. Van Dale zegt: 'Familie: Alle bloedverwanten zoals vader, moeder, opa, broers, zusters, neven, nichten, ooms en tantes.'

En ik wist dat ze belangrijk voor me waren, dat ik voor het leven contact met ze moest houden.

De wij-cultuur kende ik goed en ik heb er de ik-cultuur aan toegevoegd. Ik, als een zelfstandige eenheid. Ik, met mijn eigen ervaringen, eigen dromen, eigen kindertijd, eigen plannen, eigen toekomst: 'Ik de unieke.'

Vorige week ontmoette ik mijn doofstomme oom, zijn vrouw en mijn nicht. Ooit woonden we samen. Ik had ze zesentwintig jaar niet gezien. Tijdens deze ontmoeting ontdekte ik dat de ik die wij zijn geen autonome eenheid is. Van dit korte samenzijn wil ik vier scènes delen:

Scène I: Toen ik 's morgens vroeg mijn oom in de tuin tegenkwam, gebaarde ik: 'Een goede morgen! Goed geslapen?' Dit gebaarde hij terug: 'De slangen! Ik heb over de slangen gedroomd en ik schrok wakker, en gooide de deken van me af. Ze komen vaak in mijn slaap!' Verbaasd en in stilte keek ik hem aan. Dezelfde slangen kropen in mijn slaap. Ik dacht altijd dat het een persoonlijke nachtmerrie was, iets wat met mijn kindertijd te maken had, maar nu merkte ik dat die slangen in de nachten van mijn familie aanwezig waren.

Scène II: Eén herinnering uit mijn kindertijd vergeet ik nooit. Ik was een jaar of zeven toen ons buurmeisje van zes overleed. Ik stond naast haar en keek naar haar terwijl ze daar lag. Ik had slechts haar gezicht onthouden en een paar vrouwelijke handen die haar een nieuwe jurk aandeden. Altijd had ik gedacht dat dat een ik-ervaring was. Maar toen ik even met mijn nicht alleen was, zei ze: 'Weet je, één ding vergeet ik nooit: de dood van ons buurmeisje.' En ze vertelde precies wat ik gezien had, maar zij had de rode bloemenfiguurtjes van de jurk ook opgeslagen. En ze herinnerde zich de kamer nog en het tapijt waar het meisje op lag en dat haar moeder (mijn tante) haar de bebloemde jurk aantrok.

Zo gaf mijn nicht me de rest van de puzzel, een paar deeltjes van mij die bij haar verborgen lagen.

Scène III: Ik wandelde met mijn oom in het bos, hij is nu 83. Ik merkte dat zijn blik de hele weg naar iets zocht. Toen hij een gebroken tak op de grond zag liggen, boog hij zich voorover, pakte hem en maakte er een stok van en wandelde ermee.

Ik keek stil naar hem. Zijn zoekende blik, zijn manier van voorover buigen, en dat hij altijd met een stok wilde wandelen, was van mij. Mijn oom was een oude spiegel waarin ik mezelf zag.

Scène IV: Mijn oude tante stond midden in de kamer en toen ik de kamer in ging, zei ze onverwachts: 'Wist je dat de oude kraai dood is. Even wist ik niet waar ze het over had, maar toen begreep ik het.'

Ik was de oude kraai van ons huis vergeten. Hij was bijna honderddertig jaar oud. Ik bleef naar mijn tante kijken. Ze was een mooie antieke spiegel geworden waarin tientallen kraaien vlogen. Zo kwam ik erachter waar die kraaien vandaan kwamen in mijn slaap en in mijn verhalen.

Familie is een schatkist waarin jouw 'ik' wordt bewaard.

Voorbeeld verhaal voor het thema 'De reis'

De treinen

Vaak ben ik de laatste passagier in de trein, heb ik de hele trein voor mezelf en maak ik een lange wandeling. Ik wandel vanaf mijn plek tot aan de laatste coupé en daarna terug tot aan de cabine van de machinist. Tijdens die wandeling pak ik de oude kranten. Ik lees ze niet, ben moe, blader.

In de trein kan ik niet slapen, ik wandel tot mijn station. Soms mis ik de laatste trein, zoals gisternacht. Dan moet ik in een van die stationshotelletjes slapen.

De laatste trein stond nog op het perron, ik rende ernaartoe, bereikte hem, raakte de deur aan, maar die sloeg dicht en de trein reed weg. Gisternacht had ik geen zin om in een hotelbed te slapen, ik wilde echt naar huis. Er stond nog een trein op het andere spoor, als ik die kon pakken, zou ik toch met een omweg naar huis kunnen gaan. Ik snelde naar beneden, holde door de lege hal en rende de trappen op, bereikte de trein, maar de treindeuren gingen dicht en hij vertrok. Ik dacht dat de nacht misschien wel iets voor mij verborgen hield.

Ik bleef een half uurtje wachten tot er een stoptrein kwam. Die bracht me niet naar mijn bed, maar wie weet, misschien ging er iets gebeuren en bereikte ik alsnog mijn eigen kamer. Rationeel gezien was het niet meer mogelijk om naar huis te gaan, maar ik ben een Pers met een eigen oosterse levensbeschouwing. Dus stapte ik de trein in en ging door de lege coupés wandelen. Na een uurtje stopte de trein en ik stapte uit.

Er stond nog één trein, de allerlaatste. Ik stapte in, na een kwartiertje rijden stopte deze ook. Gelukkig was er geen stationshotel in dat dorp en dus gaf ik me over aan de nacht, wandelde langs de donkere ramen door de lege straten. Waar zocht ik naar? Waarvoor vluchtte ik weg? Ik wist het niet, misschien had de nacht iets voor mij in petto.

Wandelend kwam ik een café met een verlicht Heineken-bord te gen. Ik keek door het raam naar binnen, niemand te zien, alleen een jonge vrouw, de kastelein, stond nog achter de bar. Voorzichtig duwde ik de deur open.

'Een goede ... nacht. Mag ik ...'

'Eigenlijk niet, we zijn dicht, maar ...'

Ik ging aan de bar zitten en bestelde hetzelfde als wat zij dronk 'Vannacht wilde ik thuis slapen, maar er reed geen trein meer richting huis. Is er in dit dorp misschien ergens een bed, een plek, een overnachtingsplaats te vinden?'

'Soms, heel soms komt hier een vreemdeling opdagen, die de laatste trein gemist heeft. Daarom heb ik boven een bed geplaatst.'

Met mijn jas, pak en schoenen lag ik even later in bed en deed mijn ogen dicht. Opeens bevond ik me in mijn geboortestad, ik ging van een lezing naar huis. Hoewel ik al jaren niet meer thuis was geweest, had ik de sleutel nog altijd in mijn jaszak. Behoedzaam deed ik de deur open en ging zachtjes door de gang naar mijn werkkamer, waar mijn bed stond. Het licht was uit, maar mijn moeder lag wakker in bed op mij te wachten.

'Ben je terug, jongen?' riep ze zwak.

'Ja, moeder. Ik ga slapen, ik zie u morgen. Welterusten!'

Een ingelijste zwart-witfoto van mijn jeugd stond op de schoorsteenmantel, ik liep met mijn vinger langs de boeken in mijn kast, hing mijn jas aan de kapstok, deed mijn pak, mijn kleren, mijn sokken uit, en kroop in bed.

Voorbeeld verhaal voor het thema 'Het nieuwe land'

Olé, olé, olé

Dit keer, mijn Perzische vriend, wil ik je iets anders, iets eigenaardigs, over Nederlanders schrijven. Als je over de wereld dwaalt en toevallig in de buurt van de grenzen van Nederland komt, hoor je nogal eens dit liedje: 'We are the champions. Olé, olé, olé. We are the champions.' Hoewel het liedje van een Engelse zanger is, zijn zij de kampioenen. Als je ziet hoe Hollanders tegen de zee gevochten hebben en de rug van de zee op de grond gedrukt hebben, geef je ze meteen gelijk. Als je het over de mooie, ossebloedkleurige fietspaden hebt, zijn ze weer de kampioen. Als je de Hollandse democratie neemt en het over schilderijen en kinderverhalen hebt, zijn ze zonder meer kampioen. Maar ik heb het over iets anders.

Eerst denk je dat ze het zomaar zingen. Of misschien omdat Ajax opnieuw gewonnen heeft. Maar het zit dieper. Waar precies? Ik kan het er niet uithalen.

Kampioen-zijn is iets besmettelijks in Nederland. In het begin zong ik niet mee. Ik dacht dat het iets van Hollanders was en niets met mij te maken had. Een keer verraste ik mezelf onder de douche: 'Olé, olé, ik ben de kampioen.'

Ik zong het niet zo maar. We wonen bijna acht jaar in Nederland en we hebben al vijf cups gewonnen. Onze foto's waarop we glimlachen staan ingelijst op de kast.

Als je bedenkt dat wij, een vluchtelingenfamilie, vijfkeer kampioen zijn geworden dan kun je nagaan hoe vaak de Hollanders kampioen zouden kunnen zijn. Waarschijnlijk begrijp je me niet. Oké, ik stel een vraag. Voel jij je soms ook een kampioen?

Op je antwoord hoef ik niet te wachten. In ons land is iedereen een verliezer. Zo'n liedje krijgt nooit vorm in onze mond. Probeer het maar. Ga maar voor de spiegel staan. Maar als je eenmaal in Nederland geboren bent, ben je een kampioen.

Ik heb het niet over de Europese voetbalkampioenschappen, maar over duizenden gewone wedstrijdjes. Tenniswedstrijden bijvoorbeeld. Elke wijk heeft een tennisbaan. Er worden talloze combinaties bedacht. Wedstrijden tussen vrouwen. Wedstrijden tussen mannen. Tussen mannen en vrouwen. Tussen mannen van vijftig-plus en vrouwen vijftig-plus. Vrouwen van vijftig-plus tegen andere vrouwen. Mannen vijftig-plus tegen jongere mannen.

Daarnaast vrouwen met hun dochters tegen elkaar. Mannen met hun zonen tegen elkaar. Veteranen tegen veteranen. Ten slotte de vrouwen van deze wijk tegen de vrouwen van de andere wijk. En dan de mannen, dan de meisjes en dan de jongens. En als laatste een wedstrijd tussen de allochtonen van de club. Op de tennisvereniging van onze wijk zijn er twee. We brachten de cup naar huis.

En de beste verliezer geven ze ook een onderscheiding.

Er zijn nog andere soorten kampioenen in dit land. Neem de geweldige arbeiders die op een hoogte van vijfenzeventig meter boven de A2 de hoogspanningskabels vervangen. En de vechters die de leiding geven aan Philips. Zelfs mensen die het lekkerste bier van de wereld brouwen. Evenzo degenen die onafgebroken worstelen om Fokker te redden. Ook bedrijfjes die duizenden cups maken. Iedere keer als je de tv aandoet, introduceert de presentatrice nog enkele nieuwe kampioenen.

Olé. We zijn de kampioen. Zelfs wij zijn de kampioen.

Voorbeeld verhaal voor het thema 'De toekomst'

De klusjesman

Rudolf kende ik lang, al sinds ik Nederland ken. In je moedertaal weet je normaal nooit welke woorden je van wie geleerd hebt, maar in een nieuwe taal onthoud je het. Dus ik kan een handjevol woorden opnoemen die ik van Rudolf geleerd heb.

'Eerst moet je het dempen', zei hij. Dempen dus.

'Je bezeert je nek als je zo op de ladder staat.' Bezeren dus.

'Eerst plakken en dan glad trekken.' Glad trekken dus.

'Dump het laat in de avond in de container daar.' Dumpen dus. Rudolf had absoluut niets met Adolf te maken. Maar als je op zijn laatste zwart-witfoto (die de politie op de tv toonde) zijn haar in een scheiding zou kammen, leek hij sprekend op hem. Rudolf was echter forser en sterker.

Overdag werkte hij op een kantoor. Maar 's avonds en op zaterdag en zondag werkte hij als klusjesman bij mensen.

Hij was vriendelijk, hardwerkend en betrouwbaar. En hij had een eigen kenmerk.

Hoewel hij zijn werk goed deed, ging er altijd iets mis. Zo liet hij zijn kenmerk achter. Dan werd je kwaad op hem, maar hij kon het bijna meteen weer goedmaken.

Ooit, toen hij een grote spiegel voor ons aan de wand wilde hangen, liet hij hem uit zijn handen vallen. (Hij had altijd geluk, de dingen gingen net niet helemaal kapot.) Alleen de onderkant van de spiegel was gebarsten.

Hij pakte meteen zijn glassnijder, hamer en zaag en maakte de spiegel een kopje kleiner. Zijn lichaamsbouw was eigenlijk alleen geschikt voor het grove werk.

Een ander keertje hielp hij mij om een hoop zand van buiten met een karretje naar binnen te brengen. Opeens had hij een beter idee. Hij deed het zand in een emmer en gooide het over de muur in de tuin. Dit hield hij heel de dag vol. Daar was niets mis mee, maar op een gegeven moment verloor hij zijn evenwicht en botste met zijn zware lijf tegen de dunne schutting en die scheurde. Bijna meteen greep hij zijn gereedschap en repareerde de muur. Zand erover!

De laatste keer dat hij voor ons werkte, werd echt de laatste keer. Hij zette drie grote, volle emmers verf op elkaar, tilde ze op, zette ze tegen zijn borst en ging de lift in naar de vierde verdieping.

'Niet doen, Rudolf!'

'Makkie!' zei hij!

Eenmaal boven uit de lift, struikelde hij echter en de bovenste emmer, die met de rode verf, viel naar beneden en sprong open in de hal op de begane grond. De muren rood, de vloerbedekking rood, ik rood, Rudolf rood. Vorige week verscheen opeens een zwart-witfoto van een man op de tv tijdens een politiebericht. Ik kon hem even niet thuisbrengen.

'Hé! Rudolf!'

'De man is in zijn auto omgebracht op een parkeerplaats langs de snelweg en de auto is in brand gestoken', luidde het bericht.

De politie vroeg of iemand hem kende, of iets speciaals over hem wist.

Rudolf had een kenmerk, dacht ik meteen. Hij heeft waarschijnlijk een klus gedaan voor boeven en is in een val gelopen. Hij was een eenvoudige man (vergis ik me?). En per ongeluk heeft hij iets doms gedaan, iets onherstelbaar doms. Maar wat?

Een muur omvergeduwd? Een spiegel? Heeft hij iets gezien wat hij niet mocht zien? Heeft hij een klusje gedaan dat hij niet zou mogen doen? Helaas was het zijn laatste klus!

Bijlage 3. Overzicht Handelingen / Werkvormen / Omgeving / Thema's

Handelingen

Thee drinken

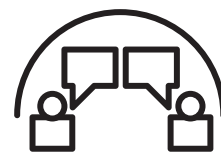
De leraar vertelt

Verandering van omgeving

De leerling vraagt

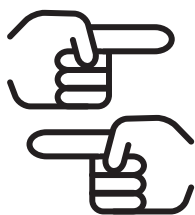

De leraar host

Werkvormen

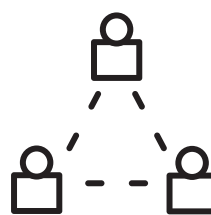
Opnemen met de Smartphone

Leerling introduceert een medeleerling

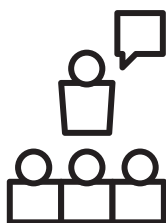
Het interview

Vertellen in groepjes

Tekenen

Vertellen voor de klas

Actief Luisteren: Vragen stellen

Actief Luisteren: Tekenen

Verdieping aan de hand van beeld

Omgeving

#1 Cafe

#2 de Leestafel

#3 Groepjes van drie

#4 Kring om de verteller

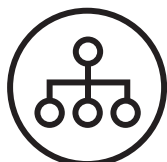

Foto's / Persoonlijk voorwerp

Thema's

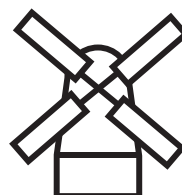
Wie ik ben

Familie

De reis

Het nieuwe land

De toekomst